

УДК 338.46:37

Карзун І.Г.

головний спеціаліст департаменту науково-технічного розвитку
Міністерства освіти і науки України

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано концептуальні засади розвитку державної політики підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України на світовому ринку освітніх послуг. Сформульовано заходи щодо формування інфраструктури для реалізації державної політики підтримки національного експорту освітніх послуг.

Ключові слова: освітня послуга, експортний потенціал освітніх послуг, світовий ринок освітніх послуг, моделі експорту освітніх послуг, інституційна підтримка експорту освітніх послуг.

Карзун И.Г. Особенности экспорта образовательных услуг высшими учебными заведениями Украины

Обосновываются концептуальные принципы развития государственной политики повышения конкурентоспособности высших учебных заведений Украины на мировом рынке образовательных услуг. Сформулированы меры по созданию инфраструктуры для реализации государственной политики поддержки национального экспорта образовательных услуг.

Ключевые слова: образовательная услуга, экспортный потенциал образовательных услуг, мировой рынок образовательных услуг, модели экспорта образовательных услуг, институциональная поддержка экспорта образовательных услуг.

Карзун I.H. Features of the export of educational services by higher education institutions UKRAINE

In the article the conceptual basics of state policy development in increasing competitiveness in higher educational institutions of Ukraine on the world market of educational services are substantiated. The principals of forming infrastructure for implementing state support policy of national export of educational services have been formulated.

Keywords: educational service, export potential of educational services, world market of educational services, export models of educational services, institutional support of export in educational services.

Розвиток ринкових економічних відносин пов'язаний з переходом до такої структури суспільного виробництва, в якій визначальне місце отримує підготовка кадрів. У вирішенні цього завдання велика роль належить освіті, яка повинна забезпечувати державу спеціалістами ринкового типу. Сьогодні у світі спостерігається швидкий темп науково-технічного прогресу, з одного боку, а з іншого – вітчизняна економіка залишається на низькому технічному рівні.

У зв'язку з цим зростає потреба в розробленні нового підходу до надання якісних освітніх послуг відповідно до потреб, які існують на ринку праці та які сприятимуть інноваційному розвитку економіки. Одним з них є підготовка зарубіжних фахівців у вітчизняних навчальних закладах (ВНЗ). Авторитет української вищої школи на міжнародному ринку освітніх послуг ВНЗ загальновідомий і є підстава вважати, що багато українських вищих навчальних закладів випускають по багатьом спеціальностям конкурентоздатних фахівців [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив процесів глобалізації, розвиток світового ринку освітніх послуг і динаміки його структури в останні десятиліття викликають підвищену зацікавленість і досліджуються вченими багатьох країн світу. Різні аспекти державного регулювання вищої освіти, особливості надання освітніх послуг ВНЗ в умовах ринкових відносин досліджувалися у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема: О. Амоші, В. Антонюк, Л. Антошкіної, О. Ареф'євої, О. Грішнєвої, І. Зінов'єва, І. Каленюк, В. Кременя, О. Кузьміна, В. Куденко, А. Левченко, О. Левченка, В. Лугового, Д. Лук'яненка, Л. Лутай, А. Мазаракі, І. Манцурова, А. Музиченка, В. Новікова.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації світової економіки, конкуренції на світових ринках товарів і послуг, економіка України не може стійко зростати без розвитку ряду напрямів зовнішньоекономічної діяльності. Одним з найважливіших

чинників розвитку українського експорту наукової і технічної продукції є підготовка зарубіжних фахівців як у вітчизняних вищих навчальних закладах, так і за кордоном. Ця обставина обумовлює необхідність вироблення в Україні державної політики відносно експорту освітніх послуг і, як наслідок, формування пріоритетної експортної галузі сфери послуг – експорту освітніх послуг сфери вищої освіти.

З другої половини ХХ ст. провідні держави світу почали розглядати міжнародні освітні обміни і програми як частину своєї зовнішньої політики, поставивши їх по важливості в один ряд з військовою і економічною допомогою іншим країнам. До кінця ХХ ст. сформувався світовий ринок освітніх послуг з об'ємом продажів у декілька десятків мільярдів доларів США і потоками академічної мобільності в кілька мільйонів чоловік у рік. На початку ХХІ ст. конкуренція країн-експортерів освіти виходить на новий виток. Такі країни, як Франція, Японія, Австралія, Великобританія прийняли програми дій, що передбачають вихід у найближче 10-ліття на рівень, порівнянний з сучасним рівнем лідера в цій області – США. Частиною державної політики низки країн (Великобританія, Франція, США, Японія та ін.) стали заходи щодо збільшення числа іноземних студентів [6].

Основна конкуренція на світовому ринку освітніх послуг відбувається, як правило, між країнами Західної Європи, Північної Америки, Австралією і Японією. На ці країни, де навчається понад 4/5 всіх іноземних студентів, доводиться приблизно 4/5 загальносвітових державних витрат на освіту.

Інтерес будь-якої держави до розширення експорту освітніх послуг пояснюється відразу кількома причинами. Освіта в багатьох країнах перетворилася на галузь економіки, що орієнтована на експорт і забезпечує стабільний приток фінансових коштів у національну економіку [2].

Навчання іноземних громадян – п'ята за розмірами внеску в національну економіку стаття амери-

канського експорту. Розуміючи особливе значення навчання іноземців і необхідність державного регулювання експорту освітніх послуг, у США, наприклад, створена спеціальна федеральна служба, що контролює процес набору іноземних студентів (схожі державні органи свого часу були створені у Великобританії, Німеччині, Франції і деяких інших країнах).

Європейський досвід інтеграції національних систем освіти показує, що Болонський процес є свого роду консолідацією національних систем європейських країн для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг. Україна володіє реальним потенціалом, що дозволяє їй займати гідне місце в світовій освітній спільноті. Визначальне значення мають висока якість і доступність української освіти, широкий спектр освітніх послуг, що надаються, могутній інтелектуальний ресурс, високий науково-педагогічний потенціал ВНЗ [7].

Україна бере активну участь у формуванні світового освітнього ринку, хоча не є лідером в цьому напрямку діяльності. В 2012/13 навчальному році в Україні здобували освіту понад 50 тис. іноземних студентів із 131 країни світу. Прямі прибутки України від експорту освітніх послуг (навчання іноземних студентів) склали близько 80 млн. доларів США. У 2012/13 навчальному році їх чисельність складала майже 53 тис. осіб [4].

Україна володіє майже 1% міжнародного ринку освітніх послуг та має перспективи розвитку цього напрямку, і закріплення на світовому ринку з високоінтелектуальною послугою, яка здатна приносити непогані прибутки для країни.

Найбільша кількість іноземних студентів в Україну прибуває зі сходу, – це громадяни Туркменістану (9,5 тис. осіб у 2012/2013 навчальному році), Азербайджану (4,5 тис.), Росії (3,5 тис.), Китаю (3,2 тис.), Індії (3,1 тис.), країн Близького Сходу –

Іраку (3,4 тис.), Йорданії (2,5 тис.), протягом останніх років зросла чисельність іноземних студентів з країн Африки, зокрема Нігерії (3,9 тис.), Марокко (1,5 тис. осіб).

Наведена на рис. 1 динаміка чисельності студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації України свідчить про тенденції їх зниження в цілому протягом останніх років (на 378,9 тис. осіб у 2012/13 н.р. порівняно з 2005/06 н.р.) та водночас зростання чисельності іноземних студентів (з 27,1 до 52,7 тис. осіб за аналогічний період).

Отже, найбільша кількість іноземних студентів з метою отримання освіти приїжджають до України з Китаю, Росії та Середньої Азії, і ця тенденція продовжує поступове зростання. Тому Україні варто підтримувати ті позитивні надбання, що є в системі вищої освіти, та надання освітніх послуг іноземним громадянам в Україні. Для більш ефективного входження на світовий ринок освітніх послуг Україна повинна проводити скоординовану політику на державному та регіональному рівні з активним залученням ВНЗ до цієї роботи.

Надання освітніх послуг іноземним громадянам має складний характер і потребує комплексного підходу при визначенні як пріоритетів розвитку, так і можливих країн-постачальників майбутніх абітурієнтів з числа іноземних громадян.

Слід виділити основні регіони світу-постачальників іноземних студентів в Україну:

- 1) Близький Схід (Йорданія, Сирія, Йорданія, Ірак Іран, Ліван Палестина, Сирія, Туреччина);
- 2) Країни СНД (Росія, Молдова, Азербайджан, Вірменія, Киргизія, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан);
- 3) Країни Африки (Марокко, Туніс, Єгипет, Алжир, Нігерія, Гана, Судан);
- 4) Країни Південно-Східної Азії (КНР, Індія, Малайзія, В'єтнам, Пакистан, Бангладеш) [5].

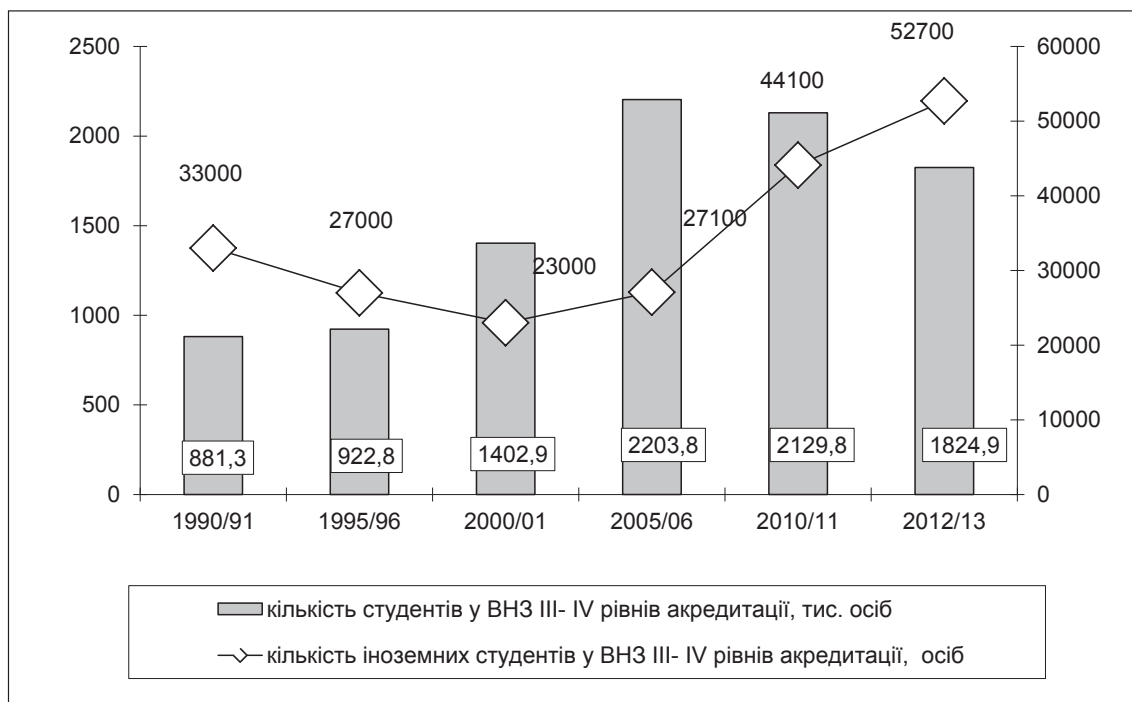

Рис. 1. Динаміка чисельності студентів в цілому та іноземних студентів у ВНЗ III–IV рівнів акредитації України

Джерело: [4]

Тому Україні слід провести ряд першочергових заходів щодо залучення іноземних студентів в Україну, а саме програми експорту освітніх послуг включають такі форми, як:

- участь українських викладачів, дослідників, адміністраторів у навчанні студентів, аспірантів за кордоном (філії ВНЗ, навчальні центри, сумісні програми і проекти та ін.);
- навчання зарубіжних студентів, аспірантів в українських навчальних закладах і центрах;
- організація літніх шкіл, стажувань, практичних занять і тренінгів, мовних курсів, сумісних проектів, консультування зарубіжних партнерів;
- спільне використання інформаційних ресурсів і технологій, лабораторної і експериментальної бази, робота експертів та ін.

Розглядаючи міжнародні послуги у сфері вищої освіти, варто враховувати, що на світовому ринку освітніх послуг конкурують не стільки навчальні заклади як такі, скільки самі країни, їхня репутація, перспективи та багатовікові культурні традиції. Тому можна констатувати, що розвинуті країни мають тут великі переваги без додаткових зусиль. Лідером на ринку сфери освітніх послуг є США, для яких вища освіта іноземців — це перш за все довгострокова глобальна політика, аніж короткострокова локальна економіка [3].

З огляду на українські реалії, експансія освітніх послуг на світовий ринок мала б переслідувати щонайменше такі цілі: по-перше, розширення можливостей для розвитку і утримання інтелектуального потенціалу країни; по-друге, отримання додаткових джерел для проривів у науковому просторі; по-третє, розвиток певного напрямку бізнесу.

Україна може навчати 500 тисяч іноземних студентів у рік. З врахуванням діючих цін на освітні послуги це дає підстави розраховувати на щорічний дохід у сумі близько одного мільярда доларів США.

Зрозуміло, що за умов щільної конкуренції використання Україною свого потенціалу є надто складним, хоча й не недосяжним. На оптимізм налаштовує перш за все минулий досвід, адже частка Радянського Союзу на світовому ринку освітніх послуг складала більш ніж 10 %, а Україна займала другу сходинку за обсягом кількості іноземних студентів після Російської Федерації. До цього треба додати значний внесок українських науковців у розвиток фундаментальних наук, високий рівень освіченості населення, наявність великої культурної спадщини та унікальні педагогічні традиції [5].

Все це дає підстави зіставляти нашу освіту з розвинутими у соціально-економічному відношенні країнами сучасного світу і шукати методи конкуренції з ними. Для залучення іноземних студентів важливе значення має культурно-лінгвістичний фактор. Саме цим пояснюється популярність серед студентської молоді англо-, німецько- і франкомовних країн. Цій тенденції недоцільно протидіяти — в неї треба вписуватися, її треба використовувати. Чим швидше і ширше будуть створені програми навчання європейськими мовами (перш за все, англійською), тим стрімкішими будуть кроки вищого навчального закладу на міжнародному ринку.

Використання потенціалу України як держави та провідних українських ВНЗ в експорті освітніх послуг потребує принципових реформ ліберального характеру. Серед них можна виділити такі позиції:

- надання права на відкриття філій і спільних навчальних закладів з іноземними партнерами за кордоном;

- формування груп, що навчаються іноземними мовами, особливо англійською;

- стимулювання зворотної міграції науково-технічних кадрів (відшкодування транспортних витрат репатріантам та витрат на пошук роботи; присутження спеціальних стипендій);

- відкриття факультетів з дистанційною формою навчання для громадян України, які проживають за кордоном;

- укладання угод про визнання українських дипломів;

- організація центрів науки і культури у країнах, для яких навчання в Україні є привабливим;

- проведення щорічних виставок української освіти за кордоном;

- надання сприятливого візового режиму для претендентів на навчання в Україні;

- фінансування будівництва гуртожитків для іноземних студентів, зокрема з використанням банківської системи;

- створення систем підтримки навчання іноземних студентів в Україні, включно надання грантів на навчання, стипендій кращим студентам та матеріальних пільг [5; 6].

Зазначені заходи дозволять Україні закріпитися на ринку освітніх послуг для іноземних громадян. Крім того, увага України повинна бути акцентована на регіонах, які є найбільшими потенційними постачальниками студентів до нашої держави.

Висновки. Таким чином, можемо зазначити, що рівень розвитку вищої освіти в Україні є доволі високим та конкурентоспроможним у світі. Вихід та утвердження на світовому ринку освітніх послуг є доволі реальним, враховуючи досвід надання освітніх послуг та привабливе географічне становище України. Але можливі негативні наслідки в цьому процесі, пов'язані з нестабільною внутрішньої ситуацією, падінням макроекономічних показників, і, як наслідок, зниженням рівня ВВП на душу населення. Україні для успішної самореалізації як світового експортера освітніх послуг необхідно вирішити кілька ключових завдань: відмовитися від вимоги хорошого знання української (російської) мови та почати формувати систему рівневої освіти англійською мовою; спростити нормативні вимоги, що дозволяють зарахувати студента на річне або семестрове навчання; потрібно вирішити проблему безпеки; покращити інфраструктуру ВНЗ; збільшити бюджетне фінансування вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/imagesA.y4455.pdf
2. Панкрухин А.П. Маркетинг образовательных услуг / А.П. Панкрухин // Маркетинг в России и за рубежом. – 1997. – № 7-8. – С. 79-85.
3. Перспективи освітньої системи України на ринку міжнародних освітніх послуг. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Мопког/л11/4.Мт>
4. Рейтинги ВУЗов України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.abiturient.in.ua/ru/rating/rating_dengi5. Спирина Н.А. Брендинг образовательных услуг: понятие, особенности, основные элементы / Н.А. Спирина // Научный вестник Уральского академии государственной службы: политология, экономика, социология, право. – 2009. – № 7. – С. 68-73.
5. Плинокос Д.Д. Аспекти комплексного забезпечення якості при експорті освітніх послуг / Д.Д. Плинокос // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – Мелітополь : Вид-во Мелітопольська

- типографія «Люкс», 2013. – №1 (21). – Том 2. – С. 247–255.
6. Оболонська Т.Є. Експортний потенціал України на світовому ринку освітніх послуг [Електронний ресурс] / Т.Є. Оболонська // Вчені записки. – № 4. – С. 209-217. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/2222/1/Obolencka.pdf>
7. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред.акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл. кор. НАН Укр. Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки. – С. 395–396.